

■ article

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Volum I, Número 1, 2011 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
DOI 10.2436/20.3001.02.21 | Pp. 61-76
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

Els textos preuniversitaris a principis del segle XIX: la gramàtica, la retòrica i la filosofia

Ignasi Roviró Alemany

Universitat Ramon Llull. Facultat de Filosofia
Departament de filosofia pràctica. Barcelona
irovira@filosofia.url.edu

resum

Al llarg del segle XIX apareixerà un nou camp editorial: el llibre de text escolar. Si bé de textos a les aules ja n'hi havia amb anterioritat, serà al llarg de tot un segle que ocuparan massivament l'aula. En el present article s'estudia els textos escolars d'una generació, la de 1817, i se centra en una figura: el pensador català Jaume Balmes. Es repassen els textos inicials de gramàtica, de retòrica i de filosofia que es feien servir en les aules del Seminari de Vic: uns textos que no només ens permeten entendre la formació de dit filòsof i els mètodes d'una institució, sinó que també ens mostren els recursos ideològics de tota una època i una cultura.

paraules clau

Balmes, textos escolars, retòrica, filosofia, gramàtica.

Els manuals

Per comprendre un període històric i les condicions a partir de les quals es genera el coneixement, cal atendre també els aspectes formatius d'una societat¹. Cal observar les condicions materials de les escoles i dels centres formatius, cal estudiar els pressupòsits ideològics i la composició de l'estament educador, i es necessari, òbviament, conèixer els aspectes legislatius que regulen, en aquell període, l'educació. Sovint, però, s'oblida que les generacions han estat formades

¹ Aquest article s'inclou en el projecte d'investigació de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, *La escuela estética catalana y sus aportaciones a la estética española (1800-1936)*, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación, FFI2009-07158 (subprograma FISO).

per textos, que els alumnes copiaven i s'aprenien de memòria. Textos que acabaven liquant-se en vocabulari propi, en paraules, sons, imatges i idees de cada un dels subjectes que participava d'aquella generació. Fer una puntual descripció d'aquells llibres ens pot ajudar a comprendre els tòpics, les imatges, els llocs comuns dels individus que els aprenueren; ens pot ajudar a entendre a partir de què i contra què s'enfrontaren alguns autors.

La producció d'aquests manuals va desaparèixer al segle XIX. A Espanya, encara més a Catalunya, s'inicià una cursa, que va durar tot el segle, per conquerir un nou mercat. En el present article ens proposem estudiar una generació concreta, la del pensador català Jaume Balmes (1810-1848). Ens fixarem només en aquells textos inicials de gramàtica, de retòrica i de filosofia que varen formar la generació d'estudiants del Seminari de Vic que començaren en aquest establiment el 1817. Un textos que no eren exclusius d'una ciutat o d'un centre educatiu, sinó d'un estat o, com es podrà veure, d'una cultura que abraçava tot Europa. Jaume Balmes tingué una formació inicial de vuit cursos, al llarg dels quals aprengué amb no pas gaire més de 18 llibres de text diferents; amb la mateixa edat, però dos-cents anys després, avui un alumne format a la mateixa ciutat, escassament a 300 metres d'on estudià i també per un espai de vuit cursos, utilitza 109 llibres. Està clar que s'ha imposat un mercat i que s'ha generat un coneixement nou, amb un nou vocabulari, noves imatges, nous sons, nous topics i llocs comuns desconeguts.

Balmes i el seminari de Vic

Els estudis que Balmes va fer al Seminari de Vic comprenen el que avui anomenaríem l'educació primària, la secundària, el batxillerat. La formació (llevat de la universitària), es repartien en tres grans blocs d'ensenyaments: els estudis de gramàtica, que ocupaven tres anys; dos cursos de retòrica i els tres de filosofia. Amb aquests coneixements assolits s'entrava a la universitat. Balmes estudià la gramàtica de 1817 a 1820, la retòrica de 1820 a 1822 (pràcticament coincidint amb el trienni liberal) i la filosofia de 1820 a 1823.

La gramàtica i la retòrica tenien una única missió: ensenyar tots els aspectes de la llengua als infants. Se'ls preparava per expressar-se correctament en castellà i llatí tant en el nivell parlat com en l'escrit. Es considerava la llengua un fonament essencial pels aprenentatges posteriors, era entesa com el vehicle indispensable pels coneixements.

Per altra banda, avui, la filosofia és una assignatura incorporada al batxillerat. En el temps de Balmes, la filosofia consistia en un conjunt de sabers propedèutics per a estudis superiors. S'hi estudiava lògica i matemàtiques (a primer), física (a segon), ètica i metafísica (a tercer). Sortí ben preparat en gramàtica

i retòrica i decebut de la filosòfica. En realitat, el sistema educatiu fallava. Si bé els nens aprenien llatí i castellà amb la finalitat de ser el vehicle dels coneixements posteriors, la filosofia no els aportava ni l'actitud crítica pròpia d'aquesta assignatura i uns continguts clarificadors. També el mètode pedagògic no era el més apropiat, només es treballava la memorització.

Com a resum dels cursos i dels mestres que Balmes va tenir en la filosofia, el pare Casanovas escriu:

“No és gota estrany que Balmes sortís desencantat dels cursos de Filosofia. Foren pobres i mutilats. No hi havia home que pensés pel seu compte, ni que tingués curiositat de veure que pensaven els grans talents.”²

Legislació i plans d'estudi

Ja sabem que Balmes entrà en el Seminari de Vic el 1817, essent un nen de set anys. ¿Què s'ensenyava als nens que entraven a estudiar gramàtica a primers del segle XIX? Essencialment això: gramàtica. Però, ¿quina gramàtica? Mirem-nos la legislació del moment, ja fos com a substrat o com a norma.

La primera a tenir en compte és la *Real Cédula* de Carles III del 23 de juny de 1768 en la que el rei deia: *Finalmente mando que la enseñanza de primeras letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias respectivas, recomendándose también por el mi Consejo a los Diocesanos, Universidades y Superiores Regulares para su exacta observancia*³.

D'altra banda, la constitució del 1812 insistia en la necessitat que tota la població sabés llegir i escriure i es fixava de termini el 1830 per obtenir aquest ideal. En l'article 366 indicava que: *En todos los pueblos de la Monarquía se establecerá escuelas de primeras letras, en las que se enseñará a los niños a leer, escribir y contar, y el catecismo de la religión católica, que comprenderá también una breve exposición de las obligaciones civiles*⁴. I per portar a terme aquesta empresa creava una *Dirección Ge-*

2 I. Casanovas, *Balmes. La seva vida. El seu temps. Les seves obres*. Biblioteca Balmes, Barcelona, 1932. Vol. I. p. 57.

3 *Real Cédula de su Magestad a consulta de los señores del Consejo reduciendo el arancel de los derechos procesales a reales de vellón en toda la Corona de Aragón, y para que en todo el Reyno se actue y enseñe en lengua Castellana con otras cosa que expresa*. Antonio Sanz, Impresor del Rey, 1768, paràgf. VII. p. 4.

4 *Constitución política de la monarquía española promulgada en Cádiz el 19 de marzo de 1812*. Imprenta de Gaspar, Barcelona, 1820. Título IX *De la instrucción pública*. p. 120.

neral de Estudios, que tenia per funció bàsica la inspecció de l'ensenyament públic. Amb tot, es responsabilitzava els ajuntaments de vetllar per l'escolarització de tots els infants, crear el nombre d'escoles necessàries per dita escolarització, nomenar els mestres i pagar-los.

Finalment, cal esmentar el *Dictamen sobre el proyecto de decreto de arreglo general de la enseñanza pública*, resultat de l'*Informe de la Junta creada por la Regencia para proponer los medios de proceder al arreglo de los diversos ramos de la instrucción pública*, conegut com l'informe Quintana. El *Dictamen* va ser signat a Madrid el 07/03/1814, i l'*Informe* va ser redactat 09/09/1813. Aquest dictamen no es va concretar fins el *Reglamento General de instrucción pública*, del 29/06/1821. Tanmateix, ens serveix per veure l'"ambient pedagògic" que es respirava. S'hi assenyalava tres trams per a l'educació de la població: l'ensenyament primari, el secundari i el terciari. Reconeix la doble xarxa d'ensenyament, el privat i el públic. Si bé el privat és lliure, el segon ha de ser uniforme i gratuït. En quant a les primeres lletres, proposa: *leer con sentido y escribir con claridad y buena ortografía e igualmente las reglas elementales de aritmética, imbuir el espíritu con los dogmas de la religión y en las máximas primeras de la buena mora y buena crianza, aprender, en fin, sus principales derechos y obligaciones como ciudadano, una y otra cosa por catecismos claros, breves y sencillos, es cuanto puede y debe enseñarse a un niño...*⁵

Però la reforma de l'ensenyament que proposava la constitució del 1812 queda frenada dos anys més tard amb l'arribada de Ferran VII a la corona espanyola (14/03/1814). El monarca declarà invàlida tota l'obra de les corts de Cadis (04/05/1814). En el reial decret del 19 de novembre de 1815 reclama a l'Església (bisbats i ordres religioses) la creació de col·legis. D'aquesta manera s'intentava passar a l'Església l'alt cos que representava per l'Estat la creació i manteniment de les escoles, especialment les que atendien als més desfavorits. Deia el monarca: *Las actuales apuradas circunstancias de mi Real Erario no permiten que se destinen para la dotación de estas escuelas [es refereix a les que acullen pobres] tantas cantidades cuantas para tan interesante objeto serían necesarias; pero los conventos de todas las órdenes religiosas, repartidos en mis reinos, pueden en gran parte suplir esta imposibilidad, y no dudo que lo harán en obsequio de sus mismos institutos, que estan cimentados sobre la base de la caridad; en justa correspondencia a las limosnas y bienes que han salido y salen de los pueblos donde estan fundados...*⁶

5 *Obras completas del Excmo. Sr. D. Manuel José Quintana*. Biblioteca de autores españoles, Madrid, 1852. p. 178.

6 Decretos del Rey Don Fernando VII. Año segundo de su restitución al trono de las Españas. Se refieren todas las reales resoluciones generales que se han expedido por los diferentes ministerios y consejos en todo el año de 1815. Tomo segundo. Madrid en la imprenta Real, 1819. *Real decreto: manifiesta S.M. sus piadosas intenciones sobre la formación de escuelas caritativas*

Tanmateix en els Seminaris espanyols no se seguia els plans determinats pels governs, sinó que s'aplicava el règim propi de les constitucions donades pels bisbes de cada una de les diòcesis, tot procurant, això sí, no controvertir la *Real Cédula* de Carlos III. A Vic es seguia el pla d'estudis redactat pel catedràtic de retòrica del Seminari Segimon Pou i Comella de Palau⁷, al 1787. De l'experiència com a docent, del coneixement dels plans que s'utilitzava en altres càtedres de gramàtica i abans de passar a Barcelona, el catedràtic Pou donà el *Plan o Methodo de estudios para las Aulas de Gramatica y Rethorica del Real Seminario Conciliar de la Ciudad de Vich*⁸. Aquest pla va ser remodelat un any abans que Balmes entrés al Seminari per Josep Sala⁹, Vicari General del Bisbat de Vic, que en el 1816 donà un *Plan de estudios para el Seminario Conciliar*¹⁰. El pla de 1816 és una modificació del de 1787, es veu en el mateix articulat: *Deberan observarse los reglamentos y Decretos hechos por S. Ilma. El Señor D. Francisco de Veyan en todo lo económico, político y*

de primera educación, a cuyo fin espera el zelo de los Prelados de las órdenes religiosas, en obsequio de sus mismos institutos, que cooperarán lo posible a tan laudable objeto en los pueblos donde se hallen los conventos. pp. 767-768.

- 7 Segimon Pou i Comella de Palau (Vic, 1745 - ?). Beneficiat de la Catedral de Vic. Es formà al Seminari d'aquesta ciutat. Es graduà de doctor en Teologia per la Universitat de Gandia. Obtingut aquest títol, regentà durant dos anys la càtedra de Teologia del Seminari de Vic. Després li confiaren la càtedra de retòrica i poesia, la qual tingué per espai de setze anys. Publicà diversos textos sobre llatí pels seus alumnes de retòrica i poètica. Va ser capbrevador de la Catedral, delegat del Capítol per l'ensenyament del catecisme i visitador general de la Diòcesi. El bisbe Francesc Veyan i Mola li encarregà la redacció del *Plan o Methodo de estudios para las Aulas de Gramatica y Rethorica del Rl. Seminario Conciliar de la Ciudad de Vich*, redactat abans de 1787. En aquesta data va ser nomenat domer, confessor i director de les religioses de l'ordre de Sant Agustí del monestir de Santa Maria Magdalena de Barcelona.
- 8 Jaume MEDINA publica el text complet a *Un pla d'estudi d'humanitats per al Seminari de Vic (1787)*, Miscel·lània en honor del Doctor Casimir Martí, Barcelona, 1994, p. 313-323.
- 9 Canonge ardiaca. Fill de Sant Feliu de Torelló. Mort el 8 de desembre [1825], inhumat en el sarcòfag dels canonges sota la capella de La Rodona. Era Auditor honorari de la Rota de la Nunciatura Apostòlica a Madrid. El bisbe Strauch el nomenà Provisor i Vicari General del bisbat. El trobem acompanyant a l'esmentat bisbe a la primera visita oficial que féu a l'ajuntament de Vic. Nomenat primer doctoral d'aquesta Catedral, fou promogut a la dignitat d'ardiaca el 12 setembre 1789" Antoni CONILL COSTA, *Obituari dels bisbes i canonges de la Catedral de Vic*. Document no imprès. Una còpia es troba dipositada a l'Arxiu Episcopal de Vic.
- 10 El document es guarda a l'Arxiu del Seminari de Vic, inclòs en el volum, *Papeles varios 2*. Són 16 pàgines, signades el 12 d'octubre de 1816. Per veure que aquest pla es pensa com una adaptació de l'anterior, extrec de la part introductòria: "Así mismo hemos simplificado y modificado el plan que regia antes en los estudios de Latinidad, Retorica y Poética, fijando algunas reglas para la dirección de los maestros en esta enseñanza y prescribiendo algunas advertencias a que deberían arreglarse los profesores de las ciencias superiores, no habiendo tenido por conveniente el formar para estas un plan completo por haberle considerado dependiente del que ... tenga a bien adoptar para las Universidades del Reino."

*literario perteneciente a dicho colegio*¹¹. La modificació més important que incorpora el pla de 1816 és la reducció d'un curs en l'estudi de la gramàtica i l'ampliació de la retòrica. Aquest mateix pla va adaptar-se, també, a les necessitats. I si bé en les disposicions escrites marcaven que la retòrica s'estudiés en tres anys, a la pràctica es quedaren en dos. En definitiva, per la generació d'abans de Balmes, els estudis de gramàtica duraven quatre cursos i els de retòrica, un. Pels que com ell comencen aquests estudis a partir del 1817, la gramàtica en duraven tres i la retòrica, dos. Les modificacions i adaptacions ja eren previstes també en el pla de 1816, que deixa oberta la porta a l'adequació: *Como sería difícil y cuasi imposible el ejecutarse este Plan de un golpe y su misma ejecución podría traer confusión y desorden no solamente entre los maestros, sino también entre los discípulos, podrá hacerse sucesivamente empezando en este mismo año en todo lo que tenga lugar, sobre que podrá el Señor Rector dar las providencias que le parezcan más conformes. Dejando a su cuidado la observancia*¹².

Un element que ens indica que el pla de 1816 també s'adequà a les circumstàncies és el fet que aquell mateix curs en què es signà, les càtedres de gramàtica i les de filosofia varen seguir essent dues i caldrà esperar un any més tard perquè s'ampliïn a tres¹³.

La línia de continuïtat entre els dos plans també es veu en la determinació de seguir estudiant amb els mateixos llibres, especialment la gramàtica: *La gramàtica se enseñará por los libros que se habían adoptado hasta aquí*¹⁴. Tal i com veurem, aquesta disposició tindrà matisos.

Els textos de gramàtica: la introducció del castellà i el llatí

Per a la gramàtica castellana, el primer curs del pla de 1787 recomanava els *Rudimentos de la gramàtica castellana*: el llibre de Salvador Puig que feien servir

11 Nota final, p. 15.

12 *Id.*

13 En el *Libro de caja del colegio Seminario mandado hacer por el Illmo. y Rmo. Sr. Dn. Fr. Antonio Manuel de Artalejo Obispo de esta ciudad y obispado de Vique. Año de 1778*, es pot veure com en el 1815 i en el 1816 hi havia un únic catedràtic de retòrica (que cobrava 200 lliures), dos mestres de gramàtica (a 150 lliures cada un), dos mestres de primeres lletres, *escriure i comptar* (a 100 lliures cada un) i dos de filosofia (a 72 lliures). En canvi, un any més tard, s'ha augmentat el sou del catedràtic de retòrica en 50 lliures, hi ha un mestre més de gramàtica (tres en total amb un sou de 175 lliures cada un), segueixen els dos mestres de primeres lletres (però ara a 125 lliures cada un) i s'ha augmentat un catedràtic de filosofia (que els ha augmentat considerablement el sou: a partir de 1817 cobres 150 lliures cada un). Els originals es guarden a l'Arxiu del Seminari de Vic.

també el Seminari de Barcelona¹⁵ i que explica la gramàtica castellana a doble columna, una en català i l'altra en castellà. Segons s'indica, els nens *darán de memoria dos columnas catalana y castellana de [el text de Salvador] Puig... el maestro las leerá el día antes con voz clara y pausada; y luego la leerá alguno de sus discípulos, a fin de que por este medio se enseñen a leer bien... Recitando de este modo la columna catalana, que es la materna, les facilitará el conocimiento e inteligencia de la castellana.*

Recordem que tres anys abans que s'escrivissin aquestes línies, el bisbe de Barcelona, Gavino de Valladares y Mesía havia donat unes noves constitucions¹⁶ per tal d'ordenar, també, la vida acadèmica. En aquestes determinacions, el bisbe imposava la utilització del castellà com la llengua d'ús, en detriment de la pròpia. Escriu el bisbe de Barcelona:

“Otro ramo de instrucción no menos necesario a los seminaristas es hablar y escribir con propiedad el idioma dominante en el Reino; para lo cual si en todos los lugares se necesita particular atención y estudio, ha de ser mayor sin duda en un país, en que no es el idioma vulgar [...]

Así mandamos al Vicerector, que zele que los seminaristas tengan bien presente estos Rudimentos con que se les allanarán las dificultades más frecuentes en el idioma castellano. Y para que lleguen a hablarlo con desembarazo ordenamos que en todos los actos públicos de la capilla, estudio y cualesquiera otros del Seminario, sea siempre el castellano el idioma común. Pero al mismo tiempo, para que este uso nunca degeneren en una confusa mezcla del idioma castellano y catalán, mandamos que la conversación de después de haber comido sea casi siempre sobre la propiedad de la lengua castellana, notando con especial cuidado sus diferencias con la catalana. Y encargamos al Vicerector y Catedráticos, que en el examen de las traducciones del latín, y de todo lo que en castellano escribiesen los Seminaristas, celen no menos que la inteligencia del latín, la propiedad de voces y frases, y la buena ortografía en castellano. A más dejamos al arbitrio del Director el valerse de los estímulos que según las circunstancias juzgare más eficaces para mantener y fomentar en todos los Seminaristas el deseo de poseer perfectamente el idioma nacional.¹⁷”

15 Salvador PUIG, *Rudimentos de la gramática castellana que por disposición del ilustrísimo señor Don Josef Climent, obispo de Barcelona del Consejo de S.M. se han de enseñar en su Colegio Episcopal y Tridentino...* Thomas Piferrer, Barcelona, 1770.

16 G. Valladares y Mesía, *Constituciones del Seminario Episcopal de Barcelona, dispuestas por el Ilustrísimo Señor D. Gavino de ... obispo de Barcelona...*, Francisco Suriá y Bugada, Barcelona, 1784, 175 pp.

17 Id. pp. 109-111. Disposicions CLXXX i CLXXXI. Cf. J. BONET I BALTÀ, *L'església catalana: de la Il·lustració a la Renaixença*, Abadia de Montserrat, 1984. p. 96-99.

Està clar que tant el Seminari de Barcelona com el de Vic a finals de XVIII i una bona part del XIX són motors d'expansió del castellà com a llengua de l'ensenyament i de la cultura. En temps de Balmes, els nens de Vic aprenien castellà al Seminari. El català era la llengua parlada en tots els estaments socials, però la documentació, ja fos l'oficial o la personal, s'escrivia tota en castellà.

Si bé hem vist que el pla de 1787 indicava el llibre de Segimon Puig per l'estudi de la gramàtica castellana, el modificació de 1816 fa estudiar-la per un altra, malgrat que, com hem vist, s'havia indicat la continuïtat en els textos: *Las mañanas de todos los jueves se destinaran a la enseñanza de la gramática española, según la compuesta por el Doctor Ballot*¹⁸. Es refereix a la *Gramática de la lengua castellana dirigida a las escuelas*, escrit per Josep Pau Ballot¹⁹. Un llibre molt divulgat²⁰ i que, a l'igual que al Seminari de Barcelona, suposà la retirada del llibre de Salvador Puig de les aules. Al ser un pla d'aplicació progressiva i que tot just s'acabava d'iniciar, no tenim la certesa de la substitució immediata d'un text per l'altre i ens preguntem si Balmes estudià els rudiments de la gramàtica castellana pel text de Puig o pel de Ballot. Sabem pel *Catálogo de la exposición bibliográfica balmesiana organizada con motivo del I Centenario de la muerte de Jaime Balmes (1848-1948)*²¹ que un exemplar d'aquest text figurava a la biblioteca personal de l'autor, amb la inscripció *Jacobus Balmes* en la portada. D'altra banda, el tercer volum de l'obra del pare Ignasi Casanovas recull una llista molt interessant, que amb el títol *Inventari dels objectes i llibres de Balmes*²² inclou la relació dels llibres que posseïa en el moment de la seva mort. En aquesta, i sota l'epígraf *Libros con que estudió*, es cita el llibre de Ballot. Tot fa pensar, doncs, que Balmes l'utilitzà en la seva formació inicial. Però aquest fet no assegura que ja havia desaparegut d'antic llibre de gramàtica. Tendeixo a creure que en el primer curs de gramà-

18 Regla dissetena de les *reglas comunes a las tres clases de gramática*, p. 7.

19 Josep Pau Ballot Torres (Barcelona, 1747 – 1821). Catedràtic de retòrica del Seminari de Barcelona. Autor prolífic d'obres sobre la llengua castellana. La seva *Gramática y apología de la lengua catalana* (Piferrer, Barcelona, ca. 1815) se sol considerar una de les primeres reivindicacions de la llengua catalana com a llengua normalitzada per a l'ensenyament i la investigació. Per més informació veure FÉLIX TORRES AMAT et alii, *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de escritores*, Imprenta de J. Verdager, Barcelona, 1836. pp. 84-85.

20 Tot i que moltes edicions sortiren sense data, bàsicament és un text editat durant la primera meitat del segle XIX a Barcelona. La primera edició correspondria a 1787. Del XVIII conec també la de 1796. Barcelona va tenir, com a mínim, 13 edicions o reimpressions més (1814, 1819, 1821, 1822, 1825, 1836, 1840, 1842, 1845, 1848, 1855, 1856 i 1857). Girona n'edità dues (1840 i 1842) i Reus una (1834).

21 Diputació de Barcelona, 1948.

22 Document 740, pp. 734-760.

tica (1817) el text de Puig seguia essent útil a aquells alumnes que no tenien ni la més mínima noció de castellà, a aquells que en les aules de primeres lletres, comptar i escriure no els havien ensenyat les beceroles del castellà. No sé entendre si Balmes l'utilitzà o en quina proporció ho feu, però estic convençut que el text de Puig era en l'aula de gramàtica del Seminari de Vic. El text de Puig permetia que els nens comencessin a llegir en català per anar passant progressivament al castellà. En canvi el text de Ballot no fa cap transició, s'inicia ja en castellà. Dos textos, tots dos d'encàrrec dels respectius bisbes barcelonesos: el de Puig, pel bisbe Josep Climent (1706 – 1781); el de Ballot, incitat pel bisbe Gavino de Valladares (? – 1794). Dos textos útils per iniciar-se a la gramàtica, que parteixen dels rudiments i de la definició de gramàtica, per anar-se endinsant cap els elements constitutius de la sintaxi.

Però el primer curs, a més de castellà també s'ensenyava llatí. S'utilitzava un llibre de text que ja s'estava fent servir a Vic com a mínim des de 1787. Era la *Gramática latina con la explicación y notas* (en dos volums: primera i segona part) que a més de les Escoles Pies era utilitzat pels Seminaris²³. En temps de Balmes, aquest text havia estat recentment imprès a Vic i encara tindria posteriors edicions en la mateixa ciutat. El primer volum era el que s'utilitzava en el primer

23 *Gramática latina con la explicación y notas del P. Agustín de San Juan Bautista; reducidas a compendio para uso de las escuelas pías*. S'ha editat el text al llarg de més de cent trenta anys en diverses ciutats de Catalunya i València, com ara Mataró, Barcelona, Girona, Lleida, Puigcerdà, València i Vic. Hem comptabilitzat 62 edicions diferents del text, ja sigui de la primera o de la segona part. A Vic, del llibre se'n varen fer com a mínim vuit edicions diferents. Josep Tolosa l'edità ca. 1772 i ca. 1779; la seva vídua, en el 1786; Ignasi Valls, en el 1826 i en el 1836 i la impremta Dorca, ca. 1800, ca. 1805 i en el 1806. Amb aquestes dades és suficient per afirmar que és un text molt utilitzat. Però hi podem afegir que algunes edicions són fetes al mateix any però en localitats diferents, això reforça la idea de publicar-se en la mateixa ciutat on s'utilitzava. Així, per exemple, en el 1772 se'n fan dues edicions a Vic, una a Mataró i una altra a Puigcerdà; o bé que en el 1888, la últim any d'edició que conec, es publica simultàniament a Barcelona i a Lleida. El P. Agustín de San Juan Bautista era provincial dels Escolapis a la província d'Aragó. Va escriure aquesta gramàtica per ús de les escoles que regentava allí la companyia. El text va ser adaptat com a compendi per un altra provincial, el Pare Pedro de Santa Maria Magdalena, seguint-se utilitzant pels escolars aragonesos. En el 1768 els escolapis catalans el varen adoptar per les seves escoles. El 7 de juny de 1772, el canonge vigatà Pere de Silvi, signa el vist-i-plau per a la publicació del llibre. Dos dies més tard, el vicari general d'aquest bisbat, el Dr. Bonaventura Carbonell, hi dona l'imprimatur, l'impressor Josep Tolosa l'imprimeix i el Seminari l'adopta com a llibre de text. 45 anys més tard encara el trobem a l'aula on estudia Balmes. Segons M. D. CARRÉ i M. FARRÉ, *Catálogo de la exposición bibliográfica balmesiana organizada con motivo del I Centenario de la muerte de Jaime Balmes (1848-1948)*, Diputació de Barcelona, 1948, un exemplar d'aquest text figurava a la biblioteca personal de Balmes. Del *Padre Agustín de San Juan Bautista* el Seminari de Vic ja havia fet servir la *Præceptio oratoria ad usum tridentini Vicensis Seminarii concinnata: deprompta ab ea quam edidit*, imprès per Pere Morera, Vic, 1761. Aquest últim text va ser estudiat i editat per Jaume Medina a *La primera retòrica del Seminari de Vic*, Revista AUSA, XVIII, 143, 1999, 457-498. És fàcil que en temps de Balmes encara s'utilitzés, ni que fos escadusserament.

curs de les aules de gramàtica i se seguia fent servir a segon si no s'havia acabat d'estudiar el contingut. Aquest fet, l'abandonament de les aules per part de nois que de tant jovenets s'iniciaven ja en el món del treball i altres factors circumstancials, es deixen sentir en la indústria de l'edició. Es fàcil comprovar que de la primera part de la gramàtica se'n tiraren més exemplars que de la segona.

Quant les nocions llatines ja eren una mica avançades i encara abans d'acabar el primer curs, es demanava a l'alumne que s'iniciés en la traducció. La regla novena del pla de 1816 ho explica prou bé: *Finalmente después de la traducción de los verbos o reglas latinas de la primera parte de la gramática, se mandará a los discipulos la traducción de un libro latino fácil, como la primera parte de las historias selectas del Viejo Testamento.*

El llibre indicat és la *Selectae et veteri testamento historiae ad usum eorum qui Latinae linguae rudimentis imbuuntur*, un altre llibre molt editat, tant a Catalunya, com a Espanya i a Europa i d'ús dels Seminaris²⁴.

A segon es seguia treballant la gramàtica llatina, amb aplicació en l'ortografia i en la sintaxi. A més, es marquen quin són els autors que s'han de traduir. Escriu el redactor de 1816: *Se traducirán las epístolas más fáciles de Cicerón por la mañana y las fábulas de Fedro por la tarde*²⁵. Per aquest segon curs s'indica quin és el text amb el qual els alumnes han d'aprendre a compondre en llatí: *La ortografía y las reglas de colocación se enseñan por el librito compuesto e impreso para el uso de las aulas de latinidad de nuestro colegio episcopal*²⁶. Es refereix aquí al volum que ja utilitzava el Seminari. Era l'*Extracto de algunas reglas de la lengua latina para evitar los vicios que más comunmente afean la oración gramatical. Dirigido a las aulas de gramática del real seminario conciliar de la ciudad de Vich*, que sense nom d'autor²⁷ publicà l'impressor de Vic Josep Tolosa²⁸.

24 He comptabilitzat 25 edicions diferents impreses d'aquest text entre 1726 i 1878, fetes a Barcelona, Madrid, València, Palma de Mallorca, Girona i Vic. A Vic, Josep Tolosa n'imprimí una vers el 1780 i Lluçà Anglada una altra el 1853. A més, el text tingué edicions a França, Itàlia i Anglaterra.

25 Regla segona per a la segona classe de gramàtica, p. 4.

26 Regla sisena per a la segona classe de gramàtica, p. 5.

27 En coneixem l'autoria gràcies a F. Torres Amat, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Catalunya*, Imprenta de J. Verdaguer, Barcelona, 1836, p. 496; que també en dona l'any de la primera edició: 1779.

28 El professor Modest Reixach, màxim coneixedor dels llibres impresos a Vic, m'indica que ha registrat set edicions fetes a Vic des de 1779 (Josep Tolosa) fins a 1864 (Soler Hermanos). Algunes edicions no porten data, són aquelles que els repertoris i biblioteques de referència situen entorn de 1800. Altres dates d'edició a Vic són 1806, 1843 i 1845. Es troben exemplars

En l'últim curs de gramàtica es perfeccionaven els coneixements apresos, posant un especial interès en la prosòdia i en traducció. És per això que a més dels llibres ja coneguts s'ajudaven d'un recull lexicogràfic conegut com l'*antibarbarum*²⁹, un llibre ple de recursos per a l'estudi de la llengua llatina, propi de nivells avançats i del diccionari conegut com el Calepino de Salas³⁰. Per a la traducció, s'utilitzaven els textos de Corneli Nepos, Virgili, Ovidi i Ciceró, uns textos que consolidaria per tot l'ensenyament (públic i privat) el *Reglamento general para las escuelas de Latinidad y los colegios de Humanidades*, dispostat a Madrid el 29/11/1825³¹.

a l'Arxiu Episcopal de Vic, a la biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid i a la Biblioteca Pública del Seminari de Barcelona. Segons M. D. Carré i M. Farré, *Catálogo de la exposición bibliográfica balmesiana organizada con motivo del I Centenario de la muerte de Jaime Balmes (1848-1948)*, un exemplar d'aquest text figurava a la biblioteca personal de Balmes.

- 29 Johan Friedrich Nolte, *Lexicon latinae linguae antibarbarum: in quo ex optimis hujus linguae auctoribus vera via ad puritatem scribendi loquendique panditur*. Diverses edicions, la més coneguda és la feta a Venècia en el 1743.
- 30 Era el *Compendium Marii Nizolii siue Thesauri Marci Tullii Ciceronis... additum dictionarium plurimarum vocum, quae in Ciceronis scriptis desiderantur, ab aliisque latinis scriptoribus... collectae sunt* compost pel jesuïta i erudit llatí Bartolomé BRAVO (1550–1607), i publicat per primera vegada a Valladolid en el 1619, uns quants anys després de la seva mort. Se'n feren forces edicions, algunes d'èxit. Se'n han comptabilitzat una cinquantena. Es coneixia popularment com el *Calepino de Salas* perquè en les edicions posteriors (corregides i augmentades), fetes per Pedro de Salas, hi ha molts manlleus del diccionari llatí d'Ambrogio Calepino (*Dictionarium: Tanta tamque multa verborum, tum latinorum, tum etiam graecorum*, de 1502). En aquestes noves edicions també es varià el títol. Passà a titular-se *Compendium latino-hispanum utrusquae linguae eveluti lumen Petri de Salas*. En la biblioteca del Seminari de Vic n'hi ha diverses edicions, cap d'elles impreses a Vic. En els seminaris de finals del s. XVIII i principis del XIX era molt comú utilitzar aquesta obra. Per més informació, veure els articles d'Antonia Ma. MEDINA GUERRA, *El latín y el español en los diccionarios de los siglos XVI y XVII*, Revista de lexicografía, vol. II, 1995–1996, pp. 61–72. i *El Compendium del padre Bartolomé Bravo*, Rev. Estudios de Lingüística Universidad de Alicante, 17, 2003 pp. 451–463.
- 31 Es pot trobar el text a J. M. De Nieva, *Decretos del Rey Nuestro Señor Don Fernando VII y Reales órdenes, Resoluciones y Reglamentos expedidos por las secretarías del despacho universal y consejos de S.M. desde 1º de enero hasta fin de diciembre de 1826*, tomo undécimo, Imprenta Real, Madrid, 1827, p. 6–XXX. En aquest pla d'estudis, de compliment obligatori per qualsevol escola, es marquen els següents textos. De gramàtica llatina o bé J. Carrillo, *Gramática latina en castellano dispuesta para alivio y mayor adelantamiento de la juventud*, E. Aguado, Madrid, 1825 o la que ja feien servir a les Escoles Pies i als Seminaris (que hem citat i amb la qual va estudiar Jaume Balmes). Per a la gramàtica castellana s'havia d'utilitzar la de la Real Academia Española. Per a la traducció del llatí al castellà: o bé Esteban JIMÉNEZ, *Diccionario manual latino-español dispuesto para uso de los jóvenes que estudian la lengua latina*, Madrid, 1834, o bé la combinació del Calepino de Salas i de *Autores selectos de la más pura latinidad: anotados brevemente, é ilustrados con algunas noticias de geografía, costumbres, é historia romana, para uso de las Escuelas Pías...* Leonardo Núñez de Vargas, Madrid, 1824. Per la traducció del castellà al llatí, *Thesaurus hispano-latinus: utriusque linguae verbis, et phrasibus abundans: primum a P. B. Bravo... deinde a P. P. de Salas... postea ... a padre Valeriano Requejo, in provincia castellana ejusdem societatis Humaniorum litterarum Professore*, Musicae, Madrid, 1753. Tots, textos coneguts al Seminari de Vic.

Es marquen també quines són les parts que cal treballar de cada un dels llibres assenyalats, dosificant les matèries i els continguts a un ritme d'aprenentatge del castellà i del llatí que va des de la sintaxi més elemental, passant per l'ortografia i arribant fins a la traducció de textos ja força complexos. Es posava una atenció màxima en el coneixement instrumental de la llengua, entesa, aquesta, com l'eina que vehicularia els continguts que posteriorment haurien d'aprendre els seminaristes. No era una concepció ni pragmàtica ni comunicativa de la llengua, sinó pedegògica.

Els textos de retòrica: la introducció a la cultura clàssica

Passant a la retòrica i poètica, el pla d'estudis aplicat al Seminari de Vic en temps de Balmes marca un text ben clàssic: el *De arte rethorica*, del jesuïta Dominique de Colonia³². A l'aula encara hi havia un text anterior, recomanat pel pla de 1787. Es tractava del *Compendio de Pintón*³³. Aquest volum relata els grans episodis del cristianisme, començant pels exposats en els textos sagrats i acabant en les grans fites històriques. El *Compendio* era utilitzat com un curs avançat de religió, però sempre guardant el mètode propi d'ensenyament: la memorització. S'articula, doncs, a base de preguntes i respostes. El mestre feia les preguntes i l'alumne havia de respondre de memòria la literalitat del text.

En referència als textos estrictament de retòrica, el programa d'estudis marcava que ja en el primer curs, al matí, els alumnes dediquessin un temps a la traducció de les *oracions selectes* de Ciceró, i a la tarda les *èglogues* i les *geòrgiques* de Virgili. A segon, l'*art poètica* d'Horaci i de Juvenal. Al matí se seguia traduint les oracions selectes de Ciceró i ja s'hi afegia, d'aquest mateix autor, l'*orador*. A la tarda, l'*eneida* de Virgili i les *odes* d'Horaci. A més, recomana el programa d'estu-

32 Dominique de Colonia (1660 – 1741), jesuïta francès, poeta i dramaturg. Professor de retòrica i de teologia a Lió. Autor d'una dotzena d'obres, la més significativa per l'ensenyament és *De arte rethorica libri quinque, lectissimis veterum scriptorum aetatis aureae, perpetuisque exemplis illustrati*. Utilitzat en seminaris i escoles jesuïtes. A Vic, aquest llibre ja el trobem a les aules de retòrica en temps de Balmes i encara hi és present en temps de Verdaguer. D'aquest llibre se'n van fer moltes edicions, principalment a Venècia (1725, 1727, 1743, 1759, 1767, 1795, 1805, 1827 i 1829), Madrid (1780, 1799, 1820, 1832, 1853, 1854 i 1861) i Lió (1710, ca. 1728, 1741, 1758 i 1817). Altres ciutats on destacà aquets llibre va ser Bassani (1743, 1774 i 1795), Torí (1844 i 1892), Alcalà de Henares (1796 i 1789), Lucca (1729) i Roma (1834). Per a més informació sobre D. de Colonia cf. Carlos Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Schepens-Picard, Bruxel·les-París, 1890.

33 José Pintón, *Compendio histórico de la religión: desde la creación del mundo hasta el estado presente de la Iglesia*. Moltes edicions i reedicions. Té una vida editorial llarga: amb 160 anys de contínues edicions, n'he comptabilitzat 62, que van des de 1753 fins el 1913.

dis: *A estas se añadirá algun libro de mitología, como las fabulas del P. Gautruche*³⁴. Es refereix a l'*Epítome de la fabulosa historia de los dioses* del pare Gautruche (1602-1681)³⁵. Com que el pla era pensat a tres anys de retòrica, però a la pràctica en varen ser només dos, no tenim constància de com es portaven a terme les traduccions de Tàcit, les tragèdies de Sèneca i les comèdies de Terenci que es pensaven per tercer.

Els textos de filosofia: *Amat contra Guevara*

Passant a la filosofia, Balmes farà aquests estudis a cavall de dos plans completament diferents. Un, el Reglamento General de Instrucción Pública (1821), d'inspiració liberal. L'altre, el Pla Calomarde (1824), absolutista. El xoc ideològic no només es veu en les directrius i disposicions dels plans, sinó que també es reflecteix en els textos escolars. En el camp de la filosofia la lluita se centrà bàsicament sobre un text: les *Institutiones Philosophiae* de Fèlix Amat combatut durant el Trienni Liberal per *De recta humanae mentis institutione* de Cèsar Baldinoti i a partir del 1824 per les *Institutionum elementarium philosophiae* d'Andrés de Guevara (1748-1801). A Vic també es va viure aquesta polèmica entre els textos, en tenim constància per les notes que Manuel Galadies va deixar i que varen ser custodiades posteriorment per un dels biògraf de Balmes, Albert Sadurní:

“Com del text, [de] Baldinoti se'n trobaven poquíssims exemplars i en canvi abundava el d'Amat, se donava aquest, encara que la majoria dels capítols se passaven per alt o s'impugnaven, i això féu que la major part dels alumnes se quedés sense sapiguer d'ambdós autors.”³⁶

Més endavant, els mateixos biògrafs confirmen que a partir del 1824 al Seminari de Vic s'adoptà com a llibre de text el d'Amat³⁷. Però no es deuria fer d'una manera rotunda, donat que els plans ministerials i la normativa de la

34 Article 2 del capítol *Segunda clase de Retórica*.

35 Jesuïta francès que va dedicar-se a l'estudi de les lletres. Durant més de trenta anys va ser professor de la universitat de Caen i publicà algun llibre de cert reconeixement, com ara la *Nouvelle histoire poétique pour l'explication des fables et l'Intelligence des Poètes, avec le Sens Moral de chaque Histoire*, que amb més de 18 edicions i algunes traduccions es va fer servir en molts establiments escolars. Destacà també en el terreny de l'ensenyament de les matemàtiques. Per a l'ensenyament d'aquesta disciplina publicà la *Philosophiae ac mathematicae totius...institutio: Cum introductione ad alias ...*, de 1665. Cf. Carlos Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Schepens-Picard, Bruxel·les-París, 1890.

36 A. Soler i J. Vilaplana, *Balmes. Apuntaments biogràfics*, Lluçia Anglada, Vic, 1910, p. 6.

37 Id. cf. p. 8.

Universitat obligava estudiar amb el llibre d'Andrés Guevara, a risc que, si així no es feia, no es reconeixerien els estudis.

Podria semblar que aquesta lluita comportà la supressió del text de Guevara del Seminari de Vic. No va ser així. Tenim constància del seu ús escolar per una inscripció que es guarda en un volum del Guevara propietat de Jaume Balmes, que un cop acabat el cicle filosòfic el va prestar a un altre alumne. Diu la inscripció autògrafa de Balmes: *Soy de Jayme Balmes de Vich; y ahora quedo prestado Buenaventura Biadiu. Vich y Octubre, 6 de 1825*³⁸.

Les *Institutiones Philosophiae* d'Amat entraren al Seminari de Vic al curs 1784-1785, a iniciativa del bisbe Francesc Veyan i es mantingué sota el bisbe Ramon Strauch³⁹, tot i la prohibició de la legislació oficial i la insistència de les autoritats. Ja durant el trienni liberal, la corporació vigatana havia instat al vicari general que s'adeqüessin als autors que s'ensenyaven en el Seminari al què la llei requeria⁴⁰. Però amb tot i això l'ordre de suspensió no va ser gens ràpida i hagué d'esperar-se, com a mínim, deu anys més. El curs 1831-1832 del bisbe Pau de J. Corcuera en suspèn l'ús, que tampoc sembla complir-se amb tot rigor⁴¹.

38 Cf. M. D. Carré i M. Farré, *Catálogo de la exposición bibliográfica balmesiana organizada con motivo del I Centenario de la muerte de Jaime Balmes (1848-1948)*, Diputació de Barcelona, 1948, p. 10.

39 Es mostra ben clarament en el procés de canonització del bisbe Strauch: "*A pesar de este nuevo Reglamento en el Seminario de Vich continuaban enseñándose la teología por la Summa de Gonet y la filosofía por las Instituciones de Amat...*" *Processus ordinarius informativus in causa Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Raymundi Strauch et Vidal, O.F.M. Episcopi Vicensis*, Sessió LXXI: testimoni de Ramon Casadevall, Canonge-Arxiver de la Cúria del Bisbat de Vic, realitzat el dia 4/12/1931, folis 355-357. Arxiu de la Cúria del Bisbat de Vic.

40 Arxiu Municipal de Vic: Llibre d'acords de 1815 al 1824, p.377v.

41 Reculem fins el 1796. El bisbe Veyan escriu el 22 de desembre d'aquell any a Fèlix Amat sobre el volum de *Matesis* de la seva obra: "Es cosa nueva... me parecerá que pudiera quitarles el miedo a los catedráticos y atraerles a este estudio, el explicarles con un poco más de extensión y de un modo más llano y más especificado, de suerte que fácilmente lo pudieran entender por si mismos, especialmente lo del algebra..." (Corts, op. cit. p. 68 n.). Trenta cinc anys després, Corcuera suspèn l'obra. El nebot de l'autor, Valentí Torres Amat –canonge de Vic–, escriu (24/11/1831) al seu germà Fèlix Torres Amat: "Este obispo ha suspendido la orden de que se enseñe la Filosofía por el Curso de Amat, y que continúe este año Gavara [sic]. Fui a verle para saber en que consistía esta novedad. Me dijo había tenido o recibido un oficio del Claustro de Cervera (que entendía era una circular a todos los Sres. Obispos de la provincia) en que le prevenían que no se abonarían los cursos de este Seminario si no se enseñaba por los mismos libros y autores que en la Universidad y que se señalaban en el Reglamento de la inspección de Estudios, hasta que por ésta se les comunicase otra orden." [Ramon Corts, *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*, Facultat de Teologia, Barcelona, 1992, p. 71]. Així, doncs, no pot ser ben exacta la certificació que Marià Puigllat fa ja de secretari quan escriu a les autoritats acadèmiques (20/09/1832): "Certifico que desde el año escolar de mil ochocientos veinte y cuatro a veinte y cinco [...] hasta el de mil ochocientos treinta a treinta y uno inclusive, se han enseñado siempre por las materias

Certament que a més de qüestions polítiques i ideològiques hi ha també, en aquesta lluita pels manuals, una certa revenja. Vegem-ho breuissimament: El bisbe de Barcelona Josep Climent (1706-1781) va demanar a Fèlix Amat un text nou, escolàstic, amb el qual pogués arraconar els manuals que es feien servir al Seminari de Barcelona, d'autors jesuïtes⁴². Es volia un text més nou i renovador. És a partir d'aquesta petició que Amat va escriure els volums de les *Institutiones Philosophiae*. Posteriorment les *Institutionum* del jesuïta Guevara serà la rèplica de la companyia per recuperar l'espai d'influència. Qui mostra la polèmica entre el llibre d'Amat i el de Guevara de forma més clara és Ramon Corts:

“Però no fou fins després de 1824 que Cervera declarà la guerra oberta a les *Institutiones Philosophiae*. Aquest any sortí el nou pla d'instrucció pública del ministre Calomarde que disposava per a les universitats del regne l'ensenyament de la filosofia a través del curs que compongué el jesuïta Guevara. Els catedràtics de Cervera decidiren aleshores que llur universitat només reconeixeria aquells estudis dels alumnes dels seminaris conciliaris, aspirants a algun grau de Cervera, que haguessin

de los autores prescritos en dicho plan las asignaturas correspondientes así en la facultad de filosofía como en la de teología...” (Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, 1830-31). Tot fa pensar que més que arraconar-se definitivament el text d'Amat, es retirà de l'aula però quedà en la lleixa de consulta dels catedràtics. Puigllat intentarà tornar-lo a les aules del col·legi d'humanitats que impulsarà seixanta anys després de l'arribada a Vic d'aquell manual. El 19/10/1844 Puigllat és a Barcelona fent els tràmits del nou col·legi i s'entrevista per aquest objecte amb el reconegut professor de la Universitat de Barcelona i abat de Sant Pau del Camp, Joan de Zafont. Puigllat escriu una primera impressió de l'entrevista amb el rector del seminari: Efectivament, una setmana més tard el Dr. Soler rep una carta de Zafont que amb termes taxatius li diu: “... es absolutamente necesario que la filosofía siga el método prescrito en las Universidades, teniendo en cuanto se pueda algunos instrumentos para la física experimental á fin de ponerse á nivel de los conocimientos del día... Además de esto verá V. en los papeles públicos una Real orden que previene la uniformidad en esta materia.” (Les dues cartes, a l'Arxiu del Seminari de Vic: *Carpeta Colegio de 2ª enseñanza, plec Documentos relativos a la instalación del Colegio Privado en 1844*).

42 “El bisbe Climent, que combregava amb els ideals reformistes que en l'ensenyança de la Filosofia animaven alguns membres del clergat regular de Barcelona com Armanyà i Piquer, i esperonat pel desig de desterrar de les aules del seminari els manuals filosòfics dels jesuïtes, comissionà Felix Amat per l'elaboració d'un text de filosofia per al Seminari de Barcelona. Amat, segons el desig del seu bisbe, havia de compondre un curs de filosofia d'orientació clarament aristotèlica, però despullant-lo de les qüestions inútils que apareixien en el manual de Goudin i en altres del Set-cents. En això, en efecte, convertí Amat els diversos volums de les *Institutiones Philosophiae*. L'autor d'aquesta obra escriví, doncs, un manual de filosofia escolàstica, i si no anà més enllà d'això fou perquè, ultra la situació intel·lectual al del Seminari de Barcelona que no li permetia d'introduir gaires innovacions, a Amat ja li anava bé l'orientació donada per Climent.” Ramon Corts i Blai, *El jansenisme en el pensament de Fèlix Amat (1750-1824)*, arquebisbe de Palmira, Revista Catalana de Teologia, xvi/1, 1991. p. 173-174.

seguit el manual de Guevara. En altres paraules, aplicaven també als seminaris el que Calomarde determinà per a les universitats. Darrere del capteniment de Cervera hi havia la voluntat de llurs catedràtics de foragitar dels seminaris el curs de F. Amat que era tingut per ranciament peripatètic⁴³.

A tall de conclusió

Vista la legislació existent sobre la generació de 1817, observats els plans d'estudi que regulaven la vida acadèmica, repassats els textos amb els quals es formaren i escoltats alguns dels alumnes que seguiren la gramàtica, la retòrica i la filosofia, com ara Jaume Balmes, concloem que:

Primer. El sistema educatiu apostava per iniciar els alumnes en la gramàtica, entesa aquesta com a propedèutica per a futurs ensenyaments. Es tractava de donar als nois que de ben jovenets començaven els estudis uns instruments lingüístics per a vestir, en cursos posteriors, un coneixement sòlid. És per això que s'apostava per un model de llengua centrat no en la comunicació sinó en l'expressió de les idees. Era un sistema educatiu essencialment verbal (tant en l'aspecte oral com en l'escrit).

Segon. La retòrica no feia altra cosa que consolidar les bases del sistema i dotar a l'alumne dels recursos expressius propis dels clàssics. Els models llatins havien de ser la forma ideal d'expressar les idees. És per això que se'n copiava els estils, l'arquitectònica de les frases i els recursos estilístics.

Tercer. De manera similar es pretenia en el terreny del pensament: s'havia de donar models per a la confecció de les idees. Però aquí venia el gran fracàs del sistema. En lloc d'ensenyar a pensar, s'ensenyaven pensaments ja fets. No s'apostava per la creativitat, sinó per la repetició de les idees dels altres. No hi havia lloc per la crítica, per pensar les idees, sinó només per saber-les. No és en va que Balmes va sortir decebut de l'ensenyament de la filosofia!

43 *L'arquebisbe Felix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*, Facultat de Teologia, Barcelona, 1992, p. 70.